

چکیده

پولشویی یا تطهیر پول مجموع عملیاتی است که موجب می‌شود جلوه‌ای مشروع و قانونی به اموال نامشروع و غیرقانونی داده شود و این پدیده یکی از جرائم سازمان یافته فراملی است که دارای آثار و عوارض زیان‌باری در سطح بین‌المللی و داخلی در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی می‌باشد و به همین خاطر بسیاری از کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون وین و پالرمو به جرم‌انگاری و مبارزه با آن تأکید کرده‌اند و در حقوق داخلی هم به موجب قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۸۶ به عنوان جرم شناخته شده است. از منظر فقه هم آیات، روایات و قواعد فقهی وجود دارد که مستند تحریم و جرم‌انگاری این پدیده است که در این مجموعه به بیان این دلایل فقهی اشاره مینماییم. در ادامه به رابطه‌ی پولشویی با خمس مال حلال مخلوط به حرام و تعارض جرم‌انگاری پولشویی با بعضی اصول و قواعد فقهی از جمله قاعده ید و تسلیط و... که گروهی قائل به آن هستند مورد بررسی واقع شده است. البته راهکارهایی هم برای این پیشگیری از این جرم وجود دارد که عبارت است: اصلاح یا تجمیع قوانین مالی موثر بر درآمدهای نامشروع، معرفی مراکز اقتصادی و درآمدزا به عموم مردم و ... که بدان اشاره نموده‌ام. بنابراین تحقیق حاضر، مبانی فقهی پولشویی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و حرمت آن نتیجه گرفته شده است.

واژگان کلیدی: پولشویی، فقه، اکل مال به باطل، قواعد فقهی، حرمت

مقدمه

اگر از دید عوام به جرم پولشویی نگاه شود می‌توان گفت که جرمی بدون قربانی است و شاید هیچ یک از حالت‌هایی که در سایر جرایم مطرح است مانند (ترس یا بی‌اعتمادی) درباره این جرم صدق نکند ولی با عمقی‌نگری می‌توان پولشویی را یکی از جرایم سازمان یافته خطرناک تلقی کرد. در حقوق و اقتصاد، پولشویی یک پدیده ناهمگون با اجتماع و اقتصاد می‌باشد؛ می‌توان این جرم را یکی از شریان‌های تجارت مجرمانه جهانی تلقی و تهدیدی برای اقتصاد ایران و جهان دانست بدین طریق که با انجام این جرم، فعالیت‌های اقتصادی (خصوصی، دولتی، تعاونی) از مسیر خود خارج و بصورت یک شریان ناصحیح بدل می‌گردد. پولشویی متقارن با جرمی مستند مانند کلاهبرداری، قاچاق مواد مخدر، سرقت، اختلاس و ... می‌باشد. اما ناشناخته بودن آثار نامطلوب پولشویی برای اقتصاد ایران موجب گردیده که عزمی راسخ برای رویارویی با این جرم وجود نداشته باشد اما در این سال‌های اخیر اقداماتی هر چند محدود صورت پذیرفت از جمله تصویب قانون مبارزه با پولشویی در سال ۱۳۸۶ و ابلاغ آن با این وجود بیم آن وجود دارد که این قانون همچون برخی از قوانین از جمله اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مغفول بماند. در این نوشتار سعی بر این است که جرم پولشویی ابتدا از دید فقهی و سپس از لحاظ حقوق موضوعه مورد بحث و بررسی قرار گیرد. امیدوارم که در این مجموعه بتوانم به طور کلی پیشینه مفهوم و آثار پولشویی، ضمانت اجرا و پیشنهاداتی را در جلوگیری از ارتکاب این جرم ارائه نمایم.

پیشینه تاریخی پولشویی

در مورد پیشینه پول شویی سه نظریه مطرح است: نظریه اول: ناشی از فعالیت‌های مافیا بوده و ریشه‌ای تاریخی دارد زیرا برای نخستین بار "آل کاپون" رهبر افسانه‌ای مافیا و جوه سرقتی از بانک‌ها را در رختشویخانه‌های متعلق به خود مخفی و از طریق این مکان‌ها انتقال این منابع صورت می‌گرفته است.

نظریه دوم: چون پول کثیف شده از طریق مجموعه‌ای از نقل و انتقالات متعدد، شسته و تمیز می‌شود این اصطلاح کاربرد یافته است.

نظریه سوم: واژه پولشویی برای اولین بار به وسیله محققان در جریان رسوائی و اترگیت در دهه ۱۹۷۰ مورد استفاده قرار گرفت سپس به صورت بین‌المللی مقبولیت یافت. «شریفی لرستانی، عبدالرسول (۱۳۸۵)؛ پولشویی از منظر حقوق جزای داخلی و معاهدات بین‌المللی، پایان‌نامه دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی»

مبانی فقهی جرم انگاری پول شویی (تطهیر پول)

یکی از پدیده‌هایی که امروزه در تمام نظام‌های حقوق کیفری، با برخورد شدید روبرو می‌شود پدیده پولشویی یا تطهیر پول است. نظام‌های حقوق سکولار که مبتنی بر عرف و معاهدات بین‌المللی هستند برای جرم انگاری پولشویی به معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی استناد می‌کنند ولی نظام حقوقی اسلام، جرم پولشویی را تحت عنوان «اکل مال به باطل» و عدم مشروعیت جهت معامله جرم انگاری نموده است در این مجموعه بر آن هستم بطور خلاصه مستندات فقهی حقوقی پولشویی را با استفاده از منابع موجود بررسی کنم. سوال اصلی این است که با توجه به قواعد مسلم فقهی مانند قاعده ید، اصالت الصحه و سوق مسلمین و... می‌توان پدیده پولشویی را جرم انگاری کرد؟ در صورت جرم بودن آیا زیر مجموعه تعزیرات خواهد بود یا مجازات باز دارنده؟ در دین مقدس اسلام یک سری قواعد و اصولی وجود دارد که جرم انگاری پولشویی را در یک نظام دینی به حسب ظاهر به چالش می‌کشاند و از مالکیت فردی و جمعی حمایت می‌کند از جمله این امارات و اصول می‌توان بازار (سوق) مسلمین را برشمرد.

سیره عقلا بر این است که در مورد اموال موجود (برای مثال گوشت) در بازار مسلمین در صورت احتمال اینکه ذبح شرعی نشده باشد و گوشت موجود در بازار مسلمین حلال نباشد ترتیب اثر نمی‌دهند؛ زیرا اگر به چنین احتمال ترتیب اثر داده شود نظام زندگی اجتماعی مختل می‌گردد و بازار مسلمین تعطیل می‌شود. استقرار سیره مسلمین و مومنین بر اینکه در بازار رفت آمد می‌کنند از گوشت و پوست موجود در بازار خریداری می‌کنند بدون اینکه سوال کنند که میته است یا خیر سیره عملی ائمه معصومین (ع) بوده است و منعی از ناحیه آنان صادر نشده است بلکه سیره عقلاء را تأیید نموده و سیره جدید اتخاذ نکرده‌اند در خرید و فروش به ظاهر عمل و از منع و منشاء مال سوال نمی‌کردند (روایت حفص بن غیاث از امام صادق (ع) مال در تصرف دیگری و خرید آن) (مکارم شیرازی - ناصر قواعد فقهی ج ۲) قاعده دومی که به احترام مالکیت می‌توان به استناد کرد و به حسب ظاهر مانع جرم انگاری پولشویی در دین مقدس اسلام شده قاعده ید است. بنا عقلاء از تمام ملت‌ها و امت‌ها اعم از اینکه معتقد به ادیان آسمانی باشد یا نباشد و یا منکر خداوند باشد بر این است که ید و تصرف را دلیل مالکیت می‌دانند و در ترتیب آثار مالکیت توقف و تأمل ندارند و بررسی و تحقیق نمی‌کنند به عبارتی مال در تصرف فرد مال خودش می‌باشد یا مال دیگری؟ منشاء آن حلال است یا حرام؟ شارع مقدس نه تنها این سیره عقلاء را رد و منع نکرده بلکه آن را تأیید نموده است (روایت یونس بن یعقوب از امام صادق (ع) در مورد تکلیف اثاث البیت) (مکارم شیرازی - ناصر قواعد فقهی ج ۲) اصل دیگری که به آن می‌توان استناد کرد که پولشویی در نظام حقوقی اسلام جرم تلقی نمی‌شود اصالة الصحة است عمده‌ترین دلیل و مبنای حجیت اصالة الصحة مانند دو قاعده پیش سیره عقلاء است عقلای عالم با وجود اختلاف و تفاوت در مکتب فکری و اعتقادی، در تمام زمان‌ها بر این اصل توافق دارند که اعمال همدیگر را حمل بر صحت نمایند چنانچه اگر به مالی برخوردند که احتمال داشت از طریق نامشروع بدست آمده باشند به آن احتمال ترتیب اثر نمی‌دهند این سیره مورد پذیرش و تأیید شارع مقدس قرار گرفته است و نهی و منعی از آن نشده است. (بجنوردی، سید میرزا حسین، قواعد الفقهیه، انتشارات الهادی، قم

۱۳۷۷، ج ۱ ص ۲۸۸) قاعده ید و بازار (سوق) مسلمین از قواعد فقهی است که مبتنی بر سیره عقلاء است که در عصر شارع بوده و مورد رد شارع واقع نشد بلکه بر سیره عقلاء صحه گذاشته است بنابراین اگر فردی پول را در حساب خود می‌گذارد یا پول را تبدیل به اموال و املاک می‌کند نباید گفت که این پول از طریق نامشروع بدست آمده است بلکه به حکم قاعده اصاله الصحه مالکیت مالک بر این مال مشروعیت دارد و جهت معامله نیز مشروع می‌باشد در علت پذیرش این قاعده یکی از حقوقدانان می‌نویسد: این اصل مبتنی بر مصالح مسلمین است؛ زیرا چنانچه در زندگی روزمره اصل را بر فساد قرار دهیم و در کلیه اعمال و افعال مردم تفحص و تجسس کنیم و با هر پدیده‌ای با شک و تردید مواجه شویم، قوام و استقرار نظام مدنیت از بین می‌رود و در کار روزمره مردم اشکالات کلی بروز می‌کند. اسلام برای جلوگیری از این مفاسد به مسلمین حکم می‌کند اعمال مردم را تا زمانی که خلافش با ادله به اثبات نرسیده باید دارای صحت و مشروعیت بدانند. (محقق داماد سید مصطفی، قواعد فقه مدنی مرکز نشر علوم اسلامی ص ۲۱۱) در قواعد بالا در ظاهر پولشویی را جرم انگاری نکرده اما با توضیحاتی آن را به اثبات می‌رسانیم.

مبانی فقهی جرم انگاری پولشویی

اکل مال به باطل: یکی از مبانی فقهی جرم انگاری پولشویی «اصل فقهی حرمت خوردن مال غیر بر وجه باطل و نامشروع است» خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل...» (سوره بقره/ ۱۸۸ سوره نساء/ ۲۹) در این آیه شریفه از تصرف نامشروع و باطل در مال دیگران نهی نموده است. در نظام حقوقی اسلام

همانگونه که انسان دارای کرامت و شرافت است کسی حق تعرض به کرامت و شرافت انسانی را ندارد، اموال انسان نیز دارای حرمت است کسی بدون مجوز قانونی و شرعی نمی‌تواند در اموال دیگران تصرف نماید. پس در اینجا استناد ما بر جرم بودن پولشویی علاوه بر اصل فقهی، آیات قرآن و کتاب معتبر نهج البلاغه است. از آنجا که این اصل برگرفته از آیات قرآن، در ابواب و بخشهای مختلف فقه، بویژه در بخش مکاسب و معاملات، مورد استناد و استدلال واقع می‌شود آیات مورد نظر را به اختصار بررسی می‌کنیم تا جایگاه و مفهوم این اصل به خوبی روشن شود. «و لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام لتأکلوا فریقاً من اموال الناس بالاثم و انتم تعلمون» (سوره بقره آیه ۱۸۸) اموال یکدیگر را به ناشایست نخورید و آن را به رشوه به حاکمان ندهید، تا بدان سبب اموال گروه دیگر را به ناحق بخورید و شما خود می‌دانید. «یا ایها الذین آمنوا لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل، الا ان تكون تجارة عن تراض منکم و لا تقتلوا انفسکم ان الله کان بکم رحیماً» (سوره نساء آیه ۲۹) ای کسانی که ایمان آورده‌اید اموال یکدیگر را به ناحق نخورید مگر آنکه تجارتي باشد که هر دو بدان رضایت داده باشید و یکدیگر را مکشید. هر آینه، خداوند با شما مهربان است.

«یا ایها الذین آمنوا ان كثيراً من الاحبار و الرهبان لیأکلون اموال الناس بالباطل و یصدون عن سبیل الله و الذین یکنزون الذهب و الفضته و لاینفقونها فی سبیل الله فبشرهم بعذاب الیم» (سوره توبه آیه ۳۴) ای کسانی که ایمان آورده‌اید بسیاری از راهبان (دانشمندان) یهود و نصاری اموال مردم را به ناحق می‌خورند و دیگران را از راه خدا باز می‌دارند و کسانی که زر و سیم می‌اندوزند و در راه خدا انفاقش نمی‌کنند به عذابی دردآور بشارت ده. گرچه موارد این آیات و شأن نزول آنها یکسان نیستند و تفاوت دارند و همانگونه که مفسران گفته‌اند: آیه اول: بیشتر ناظر به حرمت رشوه خواری و کارهایی است که موجب می‌گردد قاضی به نفع یکی از دو طرف دعوا به ناحق حکم کند.

آیه دوم: اشاره دارد به ربا و رباخواری و معاملات حرام و فاسد.

در آیه سوّم: زورگویی و غصب و تزویر راهبان و احبار مطرح است.

با این حال، در دو نکته اشتراک دارند: ۱- بر همه آن موارد «باطل» اطلاق شده است. علاوه بر این در آیات دیگری «اکل مال به باطل» بر رباخواری، خوردن مال یتیم، غصب و ... اطلاق شده است. ۲- در هر سه آیه، با صراحت و روشنی «اکل مال به باطل» نهی و مذمت شده است. اکنون برای روشن شدن مطلب دو واژه (اکل) و (باطل) را معنی می‌کنیم: واژه (اکل) با صیغه‌های گوناگون بیش از یکصد مورد در قرآن به کار رفته است و از ریشه (اکل یا اکل) به معنای خوردن است (اکل مال) در اینجا کنایه از تملک و تصرف اموال دیگران به ناحق است. روشن است که (خوردن) هیچ خصوصیتی ندارد و تعبیر (اکل) بدان جهت آمده که خوردن مهمترین نیاز انسان است و گرنه هر نوع تصرف و تملکی را چه به صورت خوردن باشد و چه به صورت پوشیدن و سکونت در برمی‌گیرد. (باطل) از ریشه (بطل) به معنای نابودی و ناپایداری و ضدحق است، هر چیزی که (حق) نباشد باطل خواهد بود. باید دید منظور از باطل در این آیات چیست؟ مفسران در اینباره احتمالات و وجوهی را ذکر کرده‌اند و برای بسیاری از آنها شواهدی از کتاب و سنت آورده‌اند. با مروری بر آیات و روایات در می‌یابیم که (باطل) بر اموری همچون: رباخواری، رشوه‌گیری، سوگند به دروغ، ظلم و ستم، قماربازی، خوردن مال یتیم، لهو و لعب، غصب و تصرفات عداونی، هر شیء پلید، مبادلات و معاملات غیرمشروع و فاسد، درآمدهای نامشروع، صرف اموال در مسیرهای حرام و ناپسند، هر غیر حقی، و هر نوع استفاده غیرعقلایی از اموال و دارایی‌ها، اطلاق شده است. بر این اساس منظور از باطل هر چیزی است که ناحق و بی‌هدف و غیرعقلانی باشد. (برگرفته از پژوهش با عنوان اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری - اسماعیل اسماعیلی)

سیره حکومتی امام علی(ع)

امام علی (ع) وقتی متصدی امر حکومت اسلامی می‌شود اقدامات اصلاح طلبانه آغاز می‌کند و یکی از موارد روشن مبارزه با جرم پولشویی است ایشان می‌دیدند که اطرافیان عثمان از طریق درآمدهای نامشروع زراندوزی نموده و بیت‌المال مسلمین را استفاده شخصی می‌کنند فرمودند همه اموال باید به بیت‌المال برگردانده شود « و... لو وجدته قد تزوج به النساء و ملک به الاماء لرددته فان فی العدل سعه و من ضاق علیه العدل فالجور علیه اضیق» (نهج البلاغه) در مورد زمین‌هایی که عثمان در زمان حکومت خود به اقوام خویش واگذار کرده بود فرمود: به خدا سوگند اگر قباله زنان باشد و در راه خرید کنیز مصرف شده باشد باز می‌گردانم؛ زیرا در اجرای عدالت آسایش است و کسی که طاقت عدل را نداشته باشد بطور حتم طاقت ظلم را ندارد. هدف امام علی(ع) از این کار برقراری عدالت و مبارزه با پولشویی و درآمدهای نامشروع بود ایشان وظیفه داشت اموال نامشروع بستگان عثمان را حسابرسی نمایند؛ حتی اگر آن ثروت در جهت خرید کنیز و مصرف ازدواج و مهر زنان قرار گرفته باشد، با گردش در معاملات مشروعیت نمی‌یابد زیرا منشاء آن نامشروع بوده و تصرف در اموال عمومی مسئولیت مدنی دارد که باید اعاده به وضع سابق نمایند و مال را به بیت‌المال برگردانند ولی مسئولیت کیفری از این جملات امام استنباط نمی‌شود هر چند به عنوان خیانت در امانت می‌توان پولشویی بستگان عثمان را جرم انگاری کرد؛ زیرا بیت‌المال مسلمین در دست حزب اموی امانت بود و برای آنان افزون بر مسولیت مدنی مسئولیت کیفری نیز قایل شد.

پولشویی در حقوق موضوعه

پولشویی معادل فارسی money laundering (پول کثیف)، پول کثیف پولی است که از محل کسب و کارهای کثیف و غیرقانونی به دست آمده باشد. کسب و کارهایی همچون مواد مخدر، قاچاق انسان، خرید و فروش زنان، اختلاس در موسسات مالی و بانکها و مواردی شبیه این مسائل سازمان بین‌المللی پلیس کیفری نیز این تعریف را از پولشویی ارائه کرده است: پولشویی عبارت است از هر نوع عمل یا اقدام به عمل برای مخفی کردن یا تغییر ظاهر هویت عواید نامشروع به طوری که وانمود شود از منابع قانونی سرچشمه گرفته‌اند. ماده ۶ کنوانسیون پارمو درباره جرم‌انگاری تطهیر عواید حاصل از جرم چنین بیان می‌کند: هر یک از دولت‌های عضو مطابق اصول اساسی حقوق داخلی خود، تدابیر قانونی و سایر تدابیر لازم برای جرم‌انگاری را اعمال نمایند. دولت جمهوری اسلامی ایران پس از الحاق به کنوانسیون پارمو، قانون مبارزه با پولشویی را در بهمن ماه ۱۳۸۶ تصویب و در این خصوص جرم‌انگاری کرده است با توجه به توضیحات بالا و با توجه به تعاریف موجود در منابع حقوقی و اقتصادی باید گفت: پولشویی فرایندی است که در طی آن درآمدهای غیرقانونی را قانونی جلوه می‌دهند و به تعبیر دیگر به معنای قانونی کردن درآمدهای غیرقانونی، مشروع کردن پول‌های نامشروع یا تطهیر پول‌های حرام و یا تبدیل پول‌های کثیف ناشی از اعمال خلاف به پول‌های تمیز و پاک می‌باشد. «علی‌اصغر شفیعی خورشیدی، مستشار دادگاه تجدیدنظر و مدرس دانشگاه مقاله» همچنین ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۲ بهمن ماه ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی نیز پولشویی را چنین تعریف می‌کند.

الف: تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی با علم به این که بطور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب: تبدیل یا مبادله یا انتقال عواید به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده، یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

ج: اخفا یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع و محل نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

موارد زیر در فرایند پول شویی اهمیت دارند:

۱. منشاء واقعی پول مخفی بماند. ۲. شکل پول تغییر یا به واحد با ارزش دیگری تبدیل گردد. ۳. این پروسه به صورت پنهانی طی گردد. ۴. از پول کثیف حفاظت مستمر به عمل آید زیرا افرادی که در جریان پولشویی بوده می‌دانند که اگر آن را به دست آورند صاحب‌کننده اولی نمی‌تواند از آن شکایت کند. شیوه‌های تطهیر پول بسیار پیچیده و متنوع است و به عواملی چون نوع خلاف انجام شده، نوع سیستم اقتصادی، قوانین و مقررات کشوری که در آنجا خلاف صورت گرفته و نوع مقرراتی که کشوری که پول در آنجا تطهیر می‌شود بستگی دارد. از معمول‌ترین و مهم‌ترین شیوه‌های پولشویی این است که پولشویان برای کاهش جلب توجه مجریان قانون به عملیات پولشویی مقدار زیادی پول نقد را به مقدار کوچکی تبدیل نموده و یا بطور مستقیم در بانک سرمایه‌گذاری کرده و یا با آن ابزارهای مالی چون چک و غیره خرید و در مکان‌های دیگر سپرده‌گذاری می‌کنند و از شیوه‌های دیگر تطهیر پول سرمایه‌گذاری در سهام و بازارهای اوراق بهادار، سرمایه‌گذاری موقت در موسسات تولیدی و ایجاد سازمان خیریه قلبی، سرمایه‌گذاری در بازار طلا، شرکت در مزایده کالاهای هنری و قدیمی (آنتیک) و انتقال پول به کشورهای دارای مقررات بانکی آزاد مانند کشور سوئیس اشاره کرد.

استفاده از معاملات تقلبی و صوری نیز در فرآیند پولشویی مرسوم می‌باشد. قاچاقچیان بطور سنتی از طریق سیستم بانکی، روش انفجار ستاره را بکار می‌گیرند، «در این روش حساب سپرده‌ای با پول‌های مختلط کثیف و پاک افتتاح می‌کنند و با سفارش‌های مکرر از طریق حواله‌های کتبی، تلگرافی، تلفنی و فاکس و ... پول را به حساب‌های متعدد در کشورهای گوناگون انتقال می‌دهند.» «علی‌اصغر شفیعی خورشیدی، مستشار دادگاه تجدیدنظر و مدرس دانشگاه» «مقاله»

چهارگونه پولشویی قابل شناسایی است:

پولشویی درونی: شامل پول‌های کثیف که از فعالیت‌های مجرمانه و در داخل خاک یک کشور کسب و در همان کشور تطهیر می‌شود. پولشویی مهار شونده: شامل پول‌های کثیف به دست آمده از فعالیت‌های مجرمانه که در داخل خاک یک کشور کسب و خارج از آن کشور تطهیر می‌شود. پولشویی بیرونی: شامل پول‌های کثیف به دست آمده از فعالیت مجرمانه که در سایر کشورها انجام و در خارج نیز تطهیر می‌شود. پولشویی وارد شونده: که شامل پول‌هایی که از فعالیت مجرمانه در سایر نقاط بدست آمده و در داخل خاک یک کشور مورد نظر تطهیر می‌شود.

مراحل پولشویی:

مرحله اول: سرمایه‌گذاری: پولشویی تجارت نقدینگی است که مبالغ عظیمی پول از فعالیت‌های غیرقانونی کسب، پول‌ها وارد سیستم مالی یا اقتصاد خرد شده یا به صورت قاچاق از کشور خارج می‌شود.

مرحله دوم: لایه‌بندی کردن: در روند لایه‌بندی کردن تلاش برای پنهان سازی یا تغییر شغل از طریق ایجاد لایه‌های پیچیده معاملات مالی می‌باشد که مانع رد یا عدم حسابرسی می‌شود و نوعی بی‌هویتی ایجاد می‌کند هدف لایه‌بندی جدا نمودن پول‌های

غیرقانونی از منبع جرم است که عمداً با ایجاد شبکه‌ای پیچیده از معاملات مالی با قصد پنهان سازی از هرگونه روند حسابرسی همچون منبع مالکیت وجوه صورت می‌گیرد.

مرحله سوم: ادغام کردن: مرحله‌ای که پول با سیستم مالی و اقتصادی قانونی ادغام شده و یا تمامی دارایی‌های دیگر در این سیستم یکسان می‌شود. پولشویان پول پاک شده را در اقتصاد ادغام نموده و وانمود می‌نمایند که از راه قانونی به دست آمده است. با انجام این مرحله، تشخیص قانونی یا غیرقانونی بودن دارایی بسیار دشوار خواهد بود. در کل می‌توان راه و روش اصلی پولشویی را در ۱۲ مورد زیر خلاصه کرد:

انتقال و خارج نمودن پول/ تبدیل دارایی به پول خارجی/ چند مسیری کردن عملیات بانکی/ استفاده از بنگاه‌های خیریه/ انتقال مالکیت/ خرید و فروش سهام/ مشارکت صنعتی/ همکاری با ماموران و افراد خائن/ خرید و فروش چند باره مستغلات و زمین شهری/ پنهان کاری و جا سازی پول و درآمد/ خرید طلا و جواهرات/ سایر موارد مشابه

پولشویی در کجا انجام می‌گیرد؟

انجام هر نوع فعالیت مجرمانه نیازمند شرایط و محیط مناسب برای تحقق آن جرم است. شناسایی این شرایط برای جلوگیری از وقوع جرم دارای اهمیت زیادی بوده، بررسی ماهیت جرم پولشویی و شواهد موجود نشان می‌دهد که پولشویی در محیطی که شرایط زیر را داشته باشد قابل انجام خواهد بود: در محل انجام فعالیت‌های مجرمانه و غیرقانونی/ فعال شدن بخش‌های غیررسمی اقتصاد/ عدم کارایی بخش‌های رسمی بخصوص بازارهای مالی/ عدم اجرای قوانین پولشویی/ ریسک عملیات پولشویی آنقدر قابل توجه نباشد.

بازارهای مالی حاشیه‌ای و توسعه نیافته مرتبط با بازارهای مالی پیشرفته وجود داشته باشد. / عدم شناخت عوامل اجرایی بازارهای مالی قانونی، بانک‌ها و ... از روش‌های پولشویی امکان و سهولت انتقال درآمدهای بدست آمده برای فعالیت‌های مجرمانه به مکان دیگر. تحقیقات بخش اقتصادی سازمان ملل متحد و مرکز مبارزه علیه پولشویی نشان می‌دهد که بخش‌های غیرپاسخگو بویژه در کشورهای دارای اقتصاد بسته، موسسات و نهادهای غیرمجاز به ویژه مراکز مذهبی دارای فعالیت‌های اقتصادی در تیررس فساد پولشویی قرار دارند مثل واتیکان. نهادهای مالی در خط مقدم مبارزه علیه پولشویی قرار دارند. از یکسو پولشویان این نهادها را مورد نظر و هدف قرار می‌دهند و از سوی دیگر نهادهای مالی بر اساس مقررات وظیفه دارند به دقت بر داد و ستدهای مالی نظارت کنند. فعالیت‌های بانکی مهمترین زمینه را برای فعالیت‌های پولشویی را فراهم می‌آورد، بویژه آنکه بانک ماهیت بین‌المللی داشته باشد در نتیجه نظارت و سرپرستی بر آن بسیار دشوار می‌شود. در مجموع در صورتی که یک نهاد بانکی یا برخی مقامات اصلی آن به فعالیت‌های پولشویی کمک کنند این فعالیت با کمک بسیار زیادی انجام خواهد شد. نظام‌های موازی بانکداری و سازمان‌های مالی غیربانکی که به فعالیت‌های متعارف بانکی نظیر گرفتن سپرده و دادن وام می‌پردازند نیز زمینه‌های مستعدی برای پولشویی فراهم می‌آورند. بازارهای داد و ستد آتی نیز زمینه مساعدی برای پولشویی است. در این بازارها کارگزاران بنام خود داد و ستد کرده و هویت واقعی مشتری پنهان می‌ماند. افزون بر این، پولشویان می‌توانند پول‌های تمیز شده خود را به بازار سرمایه منتقل کنند و چهره سرمایه‌گذاری در سهام اوراق قرضه به خود بگیرند. بر این اساس چنین فعالیت‌هایی حضور پولشویان در بخش‌های غیررسمی اقتصاد بویژه در خرید منابع پس‌اندازی سنتی نظیر فلزات گران بها و کالاهای با دوام یا آثار هنری پررنگ‌تر، اما نظارت بر آنها کم رنگ‌تر خواهد شد.

آثار پولشویی در جامعه:

عملیات پولشویی در سطح وسیع جامعه، اثرات نامطلوب و زیانباری بر اقتصاد کشورها و جامعه جهانی بر جای می‌گذارد که از جمله آنها می‌توان به این موارد اشاره نمود: گسترش فعالیت‌های مجرمانه زیرزمینی در جامعه، اختلال در جمع‌آوری مالیات و تشویق فرار مالیاتی در جامعه، اختلال در بازارهای مالی، افزایش نرخ تورم و انحرافات اجتماعی، فاسد شدن ساختار حکومت و آسیب‌رسانی به اعتبار دولت‌ها و نهادهای اقتصادی کشور رقابت‌پذیری ناسالم اقتصادی که موجب تضعیف بخش خصوصی و تعاونی می‌شود، تخریب بازارهای مالی، فرار سرمایه به صورت غیرقانونی، ورشکستگی بخش خصوصی، تخریب بنیان‌های تجارت خارجی، افزایش ریسک خصوصی‌سازی، مال‌اندوزی مجرمان و فعالان غیرقانونی و کاهش بهره‌وری در بخش واقعی اقتصاد. پولشویی سلامت اقتصادی و اجتماعی کشور را تهدید می‌کند و به توسعه دامنه فساد اقتصادی و تخریب نهادهای مالی منجر می‌شود، سرمایه‌گذاری‌های مولد و عام‌المنفعه را از مسیر خود خارج می‌کند، بازار غیررسمی را توسعه می‌بخشد و عدم تعادل بازارهای مسکن، بورس و پول را به دنبال دارد. آثار سوء پولشویی بر اقتصاد کشور بسیار حادث‌تر از آن است که بتوان ریشه‌های آن را صرفاً در خارج از کشور جستجو کرد. با رفع موانع ساختاری می‌توان این پدیده نامیمون را زدود یا دست کم کاهش داد. «علی اصغر شفیعی خورشیدی، مستشار دادگاه تجدیدنظر و مدرس دانشگاه» «مقاله»

شخصیت‌های مشهور جهان در ارتباط با پولشویی:

اگر چه بسیاری رهبران و دولتمردان کشورها به ویژه کشورهای جهان سوم مشکوک و یا متهم به فساد مالی و دست داشتن در پولشویی هستند اما جدول زیر عمده‌ترین اسامی را که در دهه اخیر در ارتباط با پولشویی مطرح شده اند مشخص می‌کند:

- جولیو آندروتی رهبر حزب دمکرات مسیحی ایتالیا - خانم الیزابت کپ وزیر دادگستری سابق سوئیس - مدیران ارشد کردیت بانک سوئیس - فریناند مارکوس دیکتاتور سابق فیلیپین - بیش از نه نفر از نخست وزیران ژاپن - رائل سالیناس برادر رئیس جمهور سابق مکزیک - عاصف علی زرداری شوهر بی نظیر بوتو

- عمر بانگو دیکتاتور سابق گابن - ژنرال آباجا دیکتاتور سابق نیجریه - خانواده سوکارنو در اندونزی - آلن گارسیا رئیس جمهور اسبق پرو - موبوتو سه سه سکو دیکتاتور سابق زئیر - بسیاری از رهبران کشورهای جهان سوم به خصوص در کشورهای نفت خیز «خلیج فارس» (برگرفته و استناد به سایت های علمی جهت اطلاع)

آیا جرم پولشویی تعزیری است یا بازدارنده؟

سؤال این است که جرم انگاری پولشویی در کدام دسته از اقسام جرایم در حقوق ایران قرار داده می شود؟ آیا به عنوان جرم تعزیری با آن برخورد می شود یا به عنوان مجازات بازدارنده؟ فایده تعیین جایگاه این اعمال تدابیری از قبیل شمول احکام مرور زمان تعقیب نسبت به این جرم، در صورت تحقق شرایط آن، آنگاه که مشمول مجازات بازدارنده می شود و مجازات نمودن مشمول این احکام در صورت تعزیری بودن جرم است. توجیه جرم انگاری تطهیر پول از باب جرم یا مجازات بازدارنده این است که درآمدهای ناشی از ارتکاب جرم، که درآمدهای غیرمشروع و غیرقانونی هستند براساس قانون و نظم عمومی باید به صاحبان آنها بازگردانده شود و در نتیجه، تصرفاتی که در آنها بویژه برای گم کردن منشاء نامشروع این درآمدها صورت می گیرد مخالف با نظم عمومی است و از آن جا که درآمدهای ناشی از جرم پس از گذر از چرخه پولشویی «جاسازی»، لایه سازی و یکپارچه سازی» دوباره برای ارتکاب جرایم جدید بکار گرفته می شود چنین فعالیت هایی از این حیث که مقدمه ای برای جرایم آتی تلقی می شوند،

بنابراین، جرم انگاری پولشویی و تعیین مجازات آن، در دسته جرایم با مجازات‌های بازدارنده قرار دارد. به نظر می‌رسد مطلب فراتر از آن باشد که در بالا مطرح شده؛ تطهیرکنندگان پول از آنجا که می‌دانند براساس قانون مالک درآمدهای ناشی از جرم نمی‌شوند، با توسل به مانورهای متقلبانه در فرایند تطهیر، به دنبال فریب کارگزاران، مأموران امنیتی و اقتصادی، سرانجام دستگاه دادگستری هستند تا درآمدهای فوق را تملک نمایند. بدین معنی که قانون تملک آنها را نسبت به این درآمدها به رسمیت بشناسد. به سخن دیگر آنچه که در عملیات پولشویی به چشم می‌خورد در برگزیده مراحل زیرین است. الف: با ارتکاب جرایمی از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق اشیاء عتیقه، قاچاق انسان و امثال آن مرتکبان جرم درآمدهای مجرمانه‌ای تحصیل می‌کنند. ب: از آنجا که تملک این درآمدها غیرقانونی است و هر لحظه امکان افشای آن، در نتیجه، مصادره اموال از یک سو و مجازات مرتکبان جرم از سوی دیگر می‌رود، مرتکبان به منظور اخفاء یا کتمان اصل نامشروع اموال و در نتیجه قانونی جلوه دادن این درآمدها، اقدام به انتقال‌های واقعی و صوری و معاملات خاص و یا مخفی کردن درآمدها می‌کنند. ج) آنگاه شک و ظن نسبت به منشاء مجرمانه این درآمدها از بین رفت و به عبارت دیگر، مرتکبان می‌توانستند مأموران اجرای قانون را بفریبند، آنها به راحتی در این اموال تصرف کرده و آنها را مملوک قانونی خود قرار می‌دهند. با توجه به مراحل سه‌گانه فوق، عملیات پولشویی سنخیت زیادی با کلاهبرداری پیدا می‌کند و در نتیجه، می‌توان چنین عملیاتی را در حکم کلاهبرداری قرار داد، چرا که؛ مقوم اصلی کلاهبرداری در پولشویی نیز موجود است و آن همان بکارگیری مکرر و فریب است که برای آن در متون فقهی مختلف مجازات تعزیری اعمال شده است. در قوانین مختلف نیز فعالیت‌های مجرمانه تطهیر پول در حکم کلاهبرداری شناخته شده‌اند. برای نمونه، انتقال دهنده‌ای که قبل از انتقال مال آن را از راه‌های نامشروع و مجرمانه‌ای مثل ربا، ارتشاء، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از مقاطعه کاری‌ها و دایرکردن اماکن فساد و غیره به دست آورده، در صورت انتقال به غیر در حکم کلاهبرداری محسوب می‌شود. دلیل اینکه قانون چنین فردی را کلاهبردار محسوب نکرده و تنها در حکم کلاهبردار دانسته

و مجازات کلاهبرداری را برای وی منظور کرده، این است که کلاهبرداری و تحصیل مال پس از توسل به وسایل متقلبانه و فریفتن مال باخته حاصل می‌شود اما در پولشویی فرق می‌کند در عین حال، به سبب سنخیت این دو فعل و اشتراک هر دو در توسل به وسایل متقلبانه و فریبکاری، مجازات کلاهبرداری پیش بینی شده است. در قوانین رفتارهای دیگری که متضمن فریب و مانورهای متقلبانه هستند، کلاهبرداری محسوب شده‌اند، در این زمینه می‌توان به رفتار انتقال دهنده مال غیر به دیگری بدون مجوز قانونی و انتقال گیرنده آن در صورت علم به تعلق آن به غیر، با توجه به موارد مطرح شده، تطهیر پول در صورت جرم انگاری در گروه جرایم تعزیری قرار می‌گیرد. چرا که مرتکبان این فعل متوسل به وسایل متقلبانه می‌شوند تا با فریفتن مأموران درآمد‌های ناشی از جرم را مورد شستشو قرار داده و از این راه آنها را قانونی جلوه دهند و این رفتار متضمن فریب و در نتیجه کلاهبرداری بوده و از جرایم تعزیری تلقی می‌شود.

سیاست کیفری ایران در قبال پولشویی:

نویسندگان قانون اساسی در سال ۱۳۵۸ اصل ۴۹ را تدوین و پس از مدتی، قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی با هدف مبارزه با فساد تصویب و تایید شد. ماده ۸ این قانون چنین مقرر می‌کند: دادگاه پس از احراز نامشروع بودن اموال و دارایی اشخاص حقیقی و یا حقوقی در صورتی که مقدار آن معلوم و چنانچه صاحب آن مشخص باشد، باید به صاحب مال رد شود؛ ولی اگر صاحب آن مشخص نیست، در اختیار ولی امر قرار دهد و اگر مقدار آن معلوم نباشد، چنانچه صاحب آن مشخص است، باید با صاحب مال مصالحه نماید؛ ولی اگر صاحب آن مشخص نیست، باید خمس مال را در اختیار ولی امر قرار داد.

ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۲۸ شهریورماه ۱۳۶۴ مجلس شورای اسلامی و ۱۵ آبان ماه ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز چنین مقرر داشته است: هرکس به نحوی از انحاء یا به طور کلی، مالی یا وجهی تحصیل کند که طریق تحصیل آن فاقد مشروعیت قانونی بوده است، مجرم محسوب و به رد اصل مال و مجازات حبس یا جریمه نقدی ۲ برابر مال به دست آمده محکوم خواهد شد.

در ماده ۲۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۷ آبان ماه ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام با اصلاحات بعدی آن، چنین آمده است: تمامی اموالی که از راه قاچاق مواد مخدر تحصیل شده و نیز اموال متهمان فراری موضوع این قانون در صورت وجود ادله کافی برای مصادره به نفع دولت ضبط شده و مشمول اصل ۵۳ قانون اساسی درخصوص اموال دولتی نیست.

ماده ۹ قانون مبارزه با پولشویی نیز چنین مقرر می‌کند: مرتکبان جرم پولشویی علاوه بر استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم مشتمل بر اصل و منافع حاصل (اگر موجود نباشد، مثل یا قیمت آن)، به جزای نقدی به میزان یک‌چهارم عواید حاصل از جرم محکوم می‌شوند که باید بحساب درآمد عمومی نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واریز گردد. تبصره‌های این ماده نیز به این شرح است: تبصره ۱- چنانچه عواید حاصل به اموال دیگری تبدیل یا تغییر یافته باشد، همان اموال ضبط خواهد شد. تبصره ۲- صدور و اجرای حکم ضبط دارایی و منافع حاصل از آن در صورتی است که متهم به لحاظ جرم منشأ مشمول این حکم قرار نگرفته است. تبصره ۳- مرتکبان جرم منشأ در صورت ارتکاب جرم پولشویی، علاوه بر مجازات‌های مقرر مربوط به جرم ارتكابی، به مجازات‌های پیش‌بینی شده در این قانون محکوم خواهند شد.

در ماده ۱۰ این قانون نیز بیان شده است که اگر اموری نیاز به مجوز قضایی داشته باشد، باید طبق مقررات قضایی انجام پذیرد و قوه قضاییه مکلف به همکاری خواهد بود. قانون‌گذار ایران در راستای مبارزه با اقدامات غیرقانونی و فعالیت‌های مجرمانه اشخاص حقیقی یا حقوقی که از این طریق مالی را به دست می‌آورند یا اموال عمومی، دولتی و خصوصی مردم را تصاحب می‌کنند و به فکر به دست آوردن اموال دیگران هستند و به حقوق عمومی یا خصوصی تعدی می‌کنند، تعقیب آنها را پیش‌بینی کرده است؛ چرا که شعار انقلاب اسلامی، عدالت‌محوری، ظلم‌ستیزی و احقاق حق است. «قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۲ بهمن ماه ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی»

نتیجه‌گیری :

همانطور که بیان شد، پولشویی صدمات زیان‌بار اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جبران‌ناپذیری بر پیکره اقتصاد کشورها وارد می‌کند. به منظور کنترل، پیشگیری و مقابله با این پدیده، کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی در سال ۲۰۰۰ میلادی به تصویب رسید و جمهوری اسلامی ایران به آن ملحق شد. در این راستا نیز سند همکاری بین‌المللی به امضا رسید و لایحه مبارزه با پولشویی از سوی دولت تدوین و به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد. این به عمل آید و رشد فعالیت اقتصادی غیردولتی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی به منظور اشتغال جوانان و رفع بیکاری تضمین و معیشت شهروندان تأمین شود. به هر اندازه اقتصاد زیرزمینی بیشتر فعال شود و پنهان‌کاری در جامعه گسترش پیدا کند، اقتصاد سالم از جامعه رخت برمی‌بندد انگیزه سرمایه‌گذاری از بین می‌رود و امنیت اقتصادی جامعه دچار تزلزل می‌شود. با این روش می‌توان از پولشویی جلوگیری کرد و مانع درآمدهای حاصل از فعالیت‌های مجرمانه شد.

پیشنهادات:

- آگاه‌سازی مردم از فرآیند ترویج پولشویی و درآمدهای نامشروع اشخاص حقیقی و حقوقی
- ارائه تفسیری قابل فهم برای عامه مردم از اصل ۴۹ قانون اساسی و قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۲
- مراقبت فعال و اطمینان‌آور از افتتاح حساب‌های اشخاص حقیقی و حقوقی و پرهیز از افتتاح حساب‌های غیرواقعی و حفظ اسرار مالی شهروندان
- ارائه آموزش تخصصی به کارشناسان، حساب‌برسان مالی و اقتصادی، پلیس، قضات دادسراها و محاکم
- معرفی مراکز اقتصادی و درآمدزا به عموم مردم
- حذف تدریجی معاملات نقدی مردم از نظام بانکی، بازار و الکترونیکی کردن فعالیت‌های اقتصادی و حساب‌های بانکی
- ارائه آمار دقیق مراکز تولیدکننده پول نامشروع و گزارش فصلی توسط شورای عالی مبارزه با پولشویی
- فعال کردن شورای عالی مبارزه با پولشویی، ایجاد ساختار قانونی برای آن و معرفی این شورا به مردم
- اصلاح یا تجمیع قوانین مالی تأثیرگذار بر درآمدهای نامشروع.

منابع و ماخذ

- ۱- محمدی، ابوالحسن، قواعد فقه ص ۱۷۶
- ۲- مکارم شیرازی، ناصر، قواعد فقهی ج ۲
- ۳- بجنوردی، سیدمیرزا حسین، قواعدالفقهیه ج ۱ ص ۲۸۸
- ۴- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه مدنی ص ۲۱۱
- ۵- قرآن کریم، سوره بقره آیه ۱۸۸
- ۶- قرآن کریم، سوره نساء آیه ۲۹
- ۷- قرآن کریم، سوره توبه آیه ۳۴
- ۸- اسماعیلی، اسماعیل، مقاله با عنوان اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری
- ۹- شریفی لریستانی، عبدالرسول، پایان نامه با عنوان پولشویی از منظر حقوق جزای داخلی و بین‌المللی، دانشگاه شهید بهشتی
- ۱۰- شفیع خورشیدی، علی اصغر، مقاله با عنوان پولشویی در حقوق موضوعه
- ۱۱- قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۲ بهمن ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی.